

*Бојана Секулић**

Институт за политичке студије, Београд

РЕЛИГИЈСКЕ СЛОБОДЕ У СРБИЈИ ПРЕМА ИЗВЕШТАЈУ СТЕЈТ ДЕПАРТМЕНТА ЗА 2019. ГОДИНУ

Сажетак

У Извештају Стејт департамента о међународним религијским слободама за 2019. годину разматра се питање религијских слобода у Србији, као и других земаља у свету. Стање у Србији је изложено кроз два сепарата. У првом сепарату се фактички разматра стање религијских слобода у централној Србији и у Војводини, а у другом на Косову, као да су у питању две апсолутно независне државе. Оба сепарата су методолошки истоветно структурирани. У њима се указује на: религијску структуру становништва; однос власти према религијским слободама; однос друштва према религијским слободама; и политику и ангажовање владе САД на заштити религијских слобода у поменутиим политичким заједницама. Основно полазиште у овом раду јесте да је у Извештају о међународним религијским слободама за 2019. годину изражено разумевање религијских слобода из визуре америчке политичке традиције у погледу уређења религијских питања и њених политичких искустава, савремених политичких циљева и праксе интервенционизма на међународном плану. Следствено томе, у САД се данас сматра да Америка треба да преузме своју историјску улогу за разумевање и заштиту религијских слобода у свету, па се зато, врши анализа и оцена религијских слобода у другим земљама у свету.

* bojana.sekulic@ips.ac.rs

Кључне речи: Религијске слободе, Стејт департмент, Србија, Косово.

УВОД

У Извештају о међународним религијским слободама за 2019, годину, који је представљен 10. јуна 2020. године у америчком Стејт департменту, разматра се питање религијских слобода у Републици Србији, као и других земаља у свету. У овом извештају изражено је разумевање религијских слобода у складу са америчком политичком традицијом и њеним савременим политичким циљевима и праксом интервенционизма на међународном плану. У САД се данас сматра да Америка треба да преузме своју историјску улогу за разумевање и заштиту религијских слобода у свету. Следствено томе, у САД су формиран различити механизми за праћење и заштиту религијских слобода.¹ У том контексту се може посматрати израда годишњих извештаја о међународним религијским слободама и предузимање одговарајућих мера за њихову заштиту.

У сепаратима Извештаја Стејт департамента о међународним религијским слободама за 2019. годину, који се односе на Републику Србију, засебно су третиран Србија и Косово, као две независне државе, па су по том основу представљена и два сепарата извештаја. Зато се у овом раду анализирају оба сепарата, полазећи од чињеница да је аутономна покрајина Косово и Метохија уставно дефинисана као саставни део Републике Србије и да је Косово, према Резолуцији СБ УН, 1244 (1999), успостављено као протекторат Уједињених нација, без обзира на то што је Косово прогласило своју независност коју су признале многе земље у свету, укључујући и САД. Оба сепарата Извештаја су методолошки истоветно структурирани. У њима се указује на: религијску припадност становништва; однос власти према религијским слободама; однос друштва према религијским

1 Институт за верску слободу (*Religious Freedom Institute*), Институт за религију и демократију (*Institute on Religion and Democracy*), Алијанса за слободу вероисповести (*Alliance for Freedom of Religion*), Закон о обнављању верске слободе (*Religious Freedom Restoration Act of 1993*) и Међународни закон о верској слободи (*International Religious Freedom Act of 1998*).

слободама; и политику и ангажовање владе САД на заштити религијских слобода у конкретној политичкој заједници.

Пре анализе сепарата поменутог извештаја и у функцији ове анализе, на почетку овог рада, указује се на разумевање и уређење религијских слобода у САД, јер је сасвим извесно да „политика и религија имају најорганизованију и најснажнију моћ у друштву, која је институционализована и остварује се кроз механизме легитимне власти“ (Bazić, Sekulić 2018, 515).

Примарни циљ овог рада је да се изврши анализа Извештаја и укаже на америчко виђење стања религијских слобода у Србији. У погледу научно-истраживачких метода, углавном ће се користити анализа документа и компаративни метод како би се идентификовали, описали и упоредили основни циљеви и садржаји о религијским слободама, а потом утврдила њихова међусобна кохерентност и сагласност са различитим системима друштвених вредности и идеолошким циљевима.

РАЗУМЕВАЊЕ И УРЕЂЕЊЕ РЕЛИГИЈСКИХ СЛОБОДА У САД

Идеје о религијским слободама у САД настале су у крилу идеологије америчког модела либерализма, који је формиран под утицајем енглеске либералне традиције. Осим тога, треба имати у виду и европско искуство верских ратова и покрет за независност у америчким колонијама током XVII века, који су многе уверили да религијски принцип више не може бити главно начело за уређење друштва. Све је то убрзало развој идеје о секуларној држави, чиме је превазиђен дуализам између духовног и земаљског света. Истакнути мислиоци америчких усељеника и оснивачи САД, уместо европског концепта ограничене или универзалне религије, развили су нов концепт - слобода религије (*religious liberty*). Најпознатији заговорник оваквог приступа био је Роџер Вилијамс (Roger Williams, 1603-1683), „пионир религијских слобода“ (Encyclopaedia Britannica, 2017). Он је захтевао религијску слободу за све и престанак државног санкционисања религије. Заговарао је одвајање цркве и државе. Вилијамс је био уверен да цивилна влада нема основа

за мешање у верска питања. Истицао је да држава треба да се бави само питањима грађанског поретка, а не религиозним уверењима, и одбацивао је сваки покушај цивилних власти да се баве односом појединаца према веровању у Бога (Hall 1998, 77).

Вилијамс је својим ставовима утицао и на Џона Лока (John Lock, 1632-1704), који је истицао да је религија постала узрок подела и сукоба, а не јединства. Лок је истицао да је „толеранција према онима који се од других разликују у религиозним питањима сагласна (је) са Јеванђељем Исуса Христа и истинским умом човечанства“, зато је „ужасно што су људи толико заслепљени да не виде нужност и предност ове толеранције у јасном светлу“ (Lok 1978, 139). С друге стране, „његова је филозофија претпостављала да се сва религијаска уверења морају толерисати, све док верник поштује законе државе“ (Bartulica 2016, 42). Истовремено, Лок је тражио од власти да не толеришу атеизам, јер је сматрао да ће негирање Бога поткопати друштвени поредак и довести до хаоса. То је искључивало све атеистичке варијетете филозофије и све покушаје да се етика и природни закон изведу из чисто световних премиса, јер се његова политичка мисао темељила на протестантским хришћанским погледима. Осим тога, Лок је сматрао да је „потребно да се тачно разграничи задатак грађанске владе од задатака религије и да се успостави правична веза између једне и друге“ (Lok 1978, 140).

Лок ће касније бити главни инспиратор за Томаса Џеферсона (Thomas Jefferson, 1743-1826), који је бранио начело одвојености цркве од државе. У Декларацији о независности, којом је проглашена независност америчких колонија од енглеске матице (1776) и чији је нацрт написао Џеферсон, изражена су либерална начела о уређењу друштва - на идејама природног права, једнакости, слободи и срећи (National Archives 2021). А нешто касније (1787), на основама ове декларације, донет је први Устав Сједињених Америчких Држава. Након четири године (1789), донета је и Повеља о правима, у којој је садржано десет амандмана на Устав САД, који ограничавају моћ савезне владе (Adamson 2008, 93). Џеферсон је написао и уставно-правну формулацију Првог амандмана који се односи на приступ религији. Овај амандман

не дозвољава конгресу да блокира коришћење одређених индивидуалних слобода, као што су слобода религије, слобода говора, слобода штампе, слобода окупљања и право на петицију. Такође, овај амандман не дозвољава фаворизовање једног религијског уверења у односу на друго, односно успостављање државне религије (*Veleposlanstvo Sjedinjenih Američkih Država 2021*). Зато се слобода религије одређује као основно право загарантовано Првим амандманом Устава Сједињених држава.

Религијска слобода, према Уставу САД, је основно људско право и институционално право. Она укључује право да се верује или не верује у верске догме и у томе нема принуде да човек мора веровати. Осим тога, религијска слобода укључује право појединаца, институција и заједница да изражавају своја религијска уверења у приватном животу, да их уносе у политички живот и да траже договор њихових суграђана на принципу једнакости коју имају сви чланови у друштву. Као институционално право, религијска слобода укључује једнака права различитих верских заједница и она „никада није имала за циљ да једној религији да доминацију над другим религијама“ (*Castro 2016, 29*). С друге стране, религијска слобода није апсолутна, јер она не пружа никакву заштиту од насиља или принуде у име религије. Такође, ниједна религија не може тражити монопол путем закона, због чега су оснивачи САД забранили успоставу религије на савезном нивоу.

У разумевањима религијских слобода, као и њиховом уређењу, кроз историју САД, може се запазити да је она укључивала и право појединаца и верских заједница да се баве и другим пословима који нису искључиво верске природе, да оснивају одговарајуће институције и управљају њима, као што су: домови за сиромашне и старе, народне кухиње, агенције за усвајање и хранитељство, центри за услуге имигрантима, центри за рехабилитацију од дрога, болнице и друге медицинске установе, школе, универзитети, предузећа и тд. Приликом оснивања оваквих институција, верским заједницама су даване различите привилегије које су подстицале њихов развој и изградњу (*Farr 2019*).

У САД се оцењује да савремени свет проживљава све

већу глобалну кризу религијских слобода и да верски прогони, владина ограничења и растућа социјална непријатељства представљају изазов за религијске слободе у свим регионима света. Зато се сматра да Америка треба да преузме своју историјску улогу за разумевање и заштиту религијских слобода у свету: „Која ће држава у овом тренутку историје бранити право верске слободе свима, свуда, ако Америка то не учини?“ (Farr 2019). Следствено овом ставу, у Вашингтону је, (5.02.2020) на иницијативу америчког председника Доналда Трампа, формирана Алијанса за слободу вероисповести, „чији је фокус борба против закона о богохуљењу, употребе технологије у верским угњетавањима и супротстављање прогону људи због религијског преобраћања“ (Peјčić 2020). Многи критичари су протумачили ову идеју као још један покушај америчке владе да подрије мултилатерални систем Уједињених нација и подсећају да су се САД недавно повукле из Савета за људска права при УН. Тиме су желели да укажу да „изненадна“ заинтересованост администрације САД за ову проблематику изазива одређену сумњу у погледу мотива (Peјčić 2020).

ИЗВЕШТАЈ СТЕЈТ ДЕПАРТМЕНТА О МЕЂУНАРОДНИМ РЕЛИГИЈСКИМ СЛОБОДАМА ЗА 2019. ГОДИНУ: СРБИЈА

У овом извештају се фактички разматра стање религијских слобода у централној Србији и у Војводини за 2019. годину (Office of International Religious Freedom 2020a).

У првом делу Извештаја, који је насловљен *Религијска припадност становништва*, најпре се указује да у Републици Србији живи око седам милиона становника: близу 85 одсто становника чине православни хришћани, пет одсто римокатолици, три одсто сунитски муслимани и један одсто протестанти. Преосталих шест одсто су Јевреји, будисти, припадници Међународног друштва свесности Кришне, агностици, атеисти и припадници других верских група који се нису изјаснили о верској припадности. Већина становништва, која се изјашњава као православни хришћани, припадници су Српске православне цркве (СПЦ). Међутим,

у овом извештају се указује и на категорију православних хришћана „која није посебно наведена у попису“, а то су „припадници македонске, црногорске, румунске и других православних цркава“ (Office of International Religious Freedom 2020a). Затим, појашњава се етничка припадност и порекло појединих религијских заједница, као и њихова територијална размештеност, па се указује да су католици углавном Мађари и Хрвати који живе у Војводини; и да муслимане чине Бошњаци (муслимани словенског порекла), који живе на југозападу Србије, Албанци и Роми којих има у читавој земљи.

У другом делу Извештаја, под насловом, *Однос власти према религијским слободама*, указује се на правни оквир гаранција верских слобода у Србији, а потом на владине праксе (*government practices*). Предмет анализе је прво Устав Републике Србије. У анализи Устава (Службени гласник РС, бр 98/2006), полази се од уређења верских слобода, где се углавном парафразирају чланови 43, 44 и 45, при чему се указује да Устав гарантује слободу уверења и вероисповести; да нико није дужан да се о својим верским и другим уверењима изјашњава; да је свако слободан да испољава своју веру или убеђење вероисповедања, обављањем верских обреда, похађањем верске службе или наставе, као и право да изнесе своја верска уверења; да се слобода изражавања вере или уверења може ограничити законом, само ако је то неопходно ради заштите живота или здравља, морала демократског друштва, слобода и права грађана, јавне сигурности и јавног реда или ради спречавања изазивања и подстицања верске, националне или расне мржње. Цркве и верске заједнице су равноправне и слободне да уреде своју организују, јавно врше верске обреде, оснивају верске школе и добротворне институције и управљају њима. Родитељи и законски старатељи имају право да обезбеде верско образовање своје деце у складу са сопственим уверењима. Устав забрањује верску дискриминацију или изазивање верске мржње. Цркве и верске заједнице су равноправне и одвојене од државе.

У Извештају се нарочита пажња посвећује Закону о црквама и верским заједницама (Службени гласник РС, бр 36/2006), који се детаљније анализира и слободније

интерпретира. Истиче се да Закон забрањује подстицање дискриминације, мржње или насиља против појединаца или група на верској основи и да Закон даје посебан третман за религијске групе,² које су дефинисане као традиционалне.³ Оне су аутоматски уписане у Регистар цркава и верских заједница у Министарству правде. Осим њих, регистровано је још 25 религијских група и оне се набрајају у овом извештају. Указује се и да Закон не захтева да се религијске групе региструју, али нерегистроване религијске групе се третирају као неформалне групе које не остварују правну корист коју имају регистроване религијске групе, као што су: градња богомоља, поседовање имовине, право на повраћај имовине, финансијску подршку државе, отварање банковних рачуна и запошљавање особља и сл. Према владиним изворима, 17 регистрованих религијских група користи ове бенефиције. Закон такође ослобађа регистроване групе од пореза на имовину и обавезе подношења годишњих финансијских извештаја (Office of International Religious Freedom 2020a).

У овом извештају се велика пажња посвећује и Закону о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама (Службени гласник РС, бр. 46/2006). Указује се да Закон дозвољава појединачне захтеве за имовину коју су жртве холокауста изгубиле током Другог светског рата, а религијске групе којима је одузета имовина и задужбине после 1945 могу поднети захтев за њихову реституцију. Предвиђена је и реституција јеврејске имовине без наследника одузете током холокауста, али под одређеним условима.

У делу Извештаја који се односи на владину праксу, указује се на конкретне примере предузимања или

2 У овом извештају се користи синтагма „религијске групе“ (*religious groups*) као израз којим се збирно означавају цркве и верске заједнице. У Закону о црквама и верским заједницама цркве и верске заједнице се збирним именом означавају као верске организације.

3 То су: Српска православна црква, Римокатоличка црква, Словачка евангелистичка Црква, Реформисана хришћанска црква, Евангеличка хришћанска црква, исламска заједница и јеврејска заједница. Закон ислам третира као традиционалну религију, а муслиманска заједница је подељена између Исламске заједнице Србије са седиштем у Београду и Исламске заједнице у Србији са седиштем у Новом Пазару. У Извештају се истиче да су обе исламске заједнице званично регистроване и да могу нормално пословати, али ниједна од њих нема апсолутну власт над питањима која се тичу целокупне исламске заједнице.

непредузимања одговарајућих мера државних органа. Најпре се указује на инциденте, који су се догодили у Београду, Крагујевцу и Кленку када су полицајци легитимисали или на други начин ометали деловање Јеховиних сведока. Затим, како Министарство правде није поступало у циљу овере или одбијања захтева за промену руководства након оспорених избора Савеза јеврејских заједница у Србији (2018) и руководства Јеврејске општине Београд (2019). Званичници Министарства, како се у Извештају каже, саопштили су да су кашњења у доношењу одлука о овим пријавама настала због текућих истрага оба избора и због правних радњи које су предузеле супротстављене јеврејске групе. Јеврејски лидери су истицали да је нечињење владе допринело тензијама у јеврејској заједници. Федерација јеврејских заједница упозорила је да је владина агенција за реституцију фаворизовала неке јеврејске групе у односу на друге у процесуирању захтева о имовини без наследника и добара из доба холокауста. Представници Агенције изјавили су да је поступила непристрасно и напоменула да је већини заједница вратила део имовине и наставила да активно обрађује захтеве. Хришћанска баптистичка црква у Београду известила је да није могла да отвори банковни рачун након што је њена банка у децембру 2018. године затворила рачун због недостављања докумената у вези са регистрацијом. Црква није поднела захтев за регистрацију, наводећи да је закон дискриминаторски. У Извештају се истиче и да су македонска и црногорска православна црква остале нерегистроване, јер влада признаје само Српску православну цркву која не признаје аутокефалност других религијских група православне цркве, а владини званичници су изјавили да секуларне власти не би требало да покушавају да реше црквена питања.

У овом делу Извештаја, указује се и на неке позитивне примере реаговања власти у Србији према религијским слободама. Теравада будистичка заједница у Србији, известила је да се успешно регистровала у мају након што је Министарство правде дало смернице о исправљању грешака у претходним пријавама за регистрацију. Упркос инцидентима који су укључивали чланове ангажоване на контактима од врата до врата, Јеховини сведоци су известили о генерално задовољавајућем ангажовању владе, посебно Министарства

правде, које им је помогло у вези административних питања. Почетком године Министарство културе и информисања преузело је одговорност за постављање спомен обележја на месту концентрационог логора Старо сајмиште из Другог светског рата. У октобру је Министарство објавило нацрт закона који ће заштитити локацију и поставити спомен обележје, а потом је одржало јавне консултације о нацрту закона. Влада је наставила са реституцијом верских добара одузетих 1945 или касније и према њеним проценама враћено је око 78 одсто земље и 38 одсто зграда на којима полажу право цркве и верске заједнице. Две исламске заједнице указале су да су обе поднеле захтеве за исти скуп имовине. Објашњавајући недостатак напретка у другим захтевима, Агенција за реституцију је саопштила да су захтеви, у целини, били слабо поткрепљени и да су им били потребни додатни ресурси за обраду. Муслимански лидери су указали да ниједна од две исламске заједнице није имала ауторитет над питањима у вези са целокупном муслиманском заједницом што ствара потешкоће у координацији повратка имовине. Национална телевизија, Радио телевизија Србије, емитује свакодневни десетоминутни програм *Религијског календара* о великим празницима које славе монотеистичке религије (Office of International Religious Freedom 2020a).

У трећем одељку, који је насловљен *Статус друштвеног поштовања верске слободе*, указује се углавном на инциденте које су изазвали неки грађани према верницима и верским групама. Јеховини сведоци су пријавили физички напад и три случаја претњи њиховим члановима ангажованим у раду на терену: У Крагујевцу, Београду, Батајници и Ужицу. Ови инциденти су пријављени полицији и, како им је речено, то је прослеђено тужилаштву. Тужилаштво до краја године није доставило информације о статусу предмета. Исламска заједница у Србији је 4. новембра у Новом Пазару, како су изјавили њени представници, примила претеће писмо са приложеним метком. Заједница је писмо пријавила полицији, али представницима заједнице, како се у Извештају каже, није дат суштински одговор. И Исламска заједница Србије је пријавила примање претећих писама. Мање религијске групе пријавиле су јавну пристрасност и дискриминацију својих чланова, али без навођења конкретних примера. Неколико

протестантских група је истакло да се стиче утисак како шира јавност и даље не верује и погрешно разуме протестантизам, као и да су појединци неке протестантске конфесије називали сектама. Представник Христове евангелистичке цркве рекао је да се употреба речи *секта* поново оживљава у извештајима медија. И пастор у Евангелистичкој цркви „Светионик“ је указао да друштво гледа на његову религијску заједницу као на секту. Епархија Румунске православне цркве Дакиа Феликс делује у региону Баната, према споразуму са СПЦ. У мајском саопштењу за штампу након годишњег сабора свих епископа СПЦ, њени поглавари су критиковали „неканонски упад епископа и свештенства Румунске православне цркве у епархије Српске православне цркве у источној Србији“ (Office of International Religious Freedom 2020a).

У четвртом одељку, који је насловљен *Политика и ангажовање владе САД*, указује се углавном на активности амбасадора и особља амбасаде на унапређењу религијских слобода у Србији. Најпре се истиче да су они наставили да сарађују са владиним званичницима, локалним верским вођама и међународним јеврејским организацијама како би подстакли решавање сукоба унутар јеврејске заједнице. Амбасадор је у неколико наврата позивао министра правде да донесе одговарајуће одлуке у вези са спорним изборима у Јеврејској федерацији и Јеврејској општини Београд. Амбасада је сарађивала са јеврејским организацијама и израелском амбасадом како би подстакла напредак по овом питању. Затим, амбасада је наставила да сарађује са: Агенцијом за реституцију и члановима владе у примени закона о имовини без наследника из доба холокауста и у вези планова за спомен обележје на месту концентрационог логора Старо сајмиште. У јануару су представници америчког Меморијалног музеја холокауста и службеници амбасаде позвали министра за рад, запошљавање, борачка и социјална питања и министра културе да им проследи нацрт закона којим се одобрава изградња спомен-комплекса Старо сајмиште. Званичници амбасаде су се састајали са представницима Министарства културе током целе године како би разговарали о нацрту закона и подстакли даље активности на постављању спомен обележја.

У марту,⁴ помоћник секретара за образовање и културу САД састао се са патријархом СПЦ у намери да истакне америчку подршку напорима за очување црквене културе. А у новембру, амбасадор за међународне верске слободе САД се, боравећи у Београду, заложиио за обнављање институционалне и међуверске расправе. У априлу, у оквиру партнерства Националне гарде Охаја са српском војском, војни свештеници различитих вероисповести су посетили своје колеге у Охају како би разменили најбоље праксе и продубили сарадњу. Програм је садржао међуверски дијалог и истакао улогу војних капелана. У мају је амбасада спонзорисала посету вокалне групе из САД-а за низ концерата и наступа широм земље који су промовисали религијску разноликост. У октобру, амбасада је објавила низ саопштења на друштвеним мрежама истичући глобалне претње религијској слободи, као и америчку верску разноликост и дубоку посвећеност религијским слободама у част Међународног дана религијске слободе. Званичници амбасаде састали су се и разговарали о статусу религијске слободе са представницима црква и верских заједница, као и НВО Центар⁹ (Office of International Religious Freedom, 2020a).

ИЗВЕШТАЈ СТЕЈТ ДЕПАРТМЕНТА О МЕЂУНАРОДНИМ РЕЛИГИЈСКИМ СЛОБОДАМА ЗА 2019. ГОДИНУ: КОСОВО

У овом извештају се фактички разматра стање религијских слобода на Косову и Метохији током 2019. године, иако се у Извештају користи само назив *Косово*.

У првом делу Извештаја, који је насловљен *Религијска припадност становништва*, најпре се указује да, на основу процене америчке владе средином 2019. године, на Косову живи 1,9 милиона становника. Према попису из 2011. године, 95,6 одсто становништва чине муслимани, 2,2 одсто римокатолици и 1,4 одсто српски православци, а мање од један одсто заједно чине протестанти, Јевреји и особе које не одговарају или одговарају „друго“ или „нико“. Истовремено, у овом извештају се указује да су подаци из пописа прилично

4 Сви месеци који се помињу у овом делу Извештаја односе се на 2019. годину.

спорни.⁵ Према процени Косовске исламске заједнице, како се наводи у Извештају, већина муслимана припада ханефијској сунитској школи, мада су неки део заједнице суфијских Тариката. Ту је и мала верска заједница Суфи Бекташи, али не постоји званична процена броја њених присталица. Косовски Албанци, чији је језик албански, представљају већину у 28 од 38 општина, а Срби чине већину у 10 општина. Највеће католичке заједнице су у Ђаковици, Јањеви, Клини, Приштини и Призрену. Еванђеоско протестантско становништво налази се широм земље, концентрисано у Приштини и Ђаковици. У Призрену и Приштини постоје мале јеврејске заједнице. Већина косовских Албанаца су муслимани, мада су неки хришћани (православци, католици и протестанти); скоро сви косовски Срби су православци. Већина етничких Ашкалија, Бошњака, Египћана, Горанаца, Рома и Турака су такође муслимани, док су већина етничких Црногораца и неки Роми православци, а готово сви етнички Хрвати су католици.

У другом делу Извештаја, под насловом, *Однос власти према религијским слободама*, најпре се указује на правни оквир гаранција религијских слобода на Косову, а потом на владину праксу. Предмет анализе су Устав и Закон о верским слободама на Косову. Устав Републике Косово (Gazeta Zyrtare, К-09042008) предвиђа слободу савести и вероисповести, укључујући право на промену, изражавање или неизражавање, верског уверења; бављење или уздржавање од бављења религијом; и придруживање или одбијање придруживања некој верској заједници. Ова права подлежу ограничењима због јавне безбедности и реда или заштите здравља и права других. Устав предвиђа одвајање верских заједница од јавних институција, укључујући право религијских група да самостално регулишу своју организацију, активности и церемоније, као и право на оснивање верских школа и добротворних организација. Устав обезбеђује једнака права за све верске заједнице, утврђује да је земља секуларна и неутрална, прокламује заштиту и очување

5 Према званичницима Српске православне цркве и међународним посматрачима, бојкот пописа становништва од стране Срба из 2011. године и опште неправилности у регистрацији становништва резултирала су значајним смањењем броја Срба у попису. И друге верске заједнице су навеле да немају поверења у методологију пописа и да верују да је то резултирало недовољним бројем чланова њихове заједнице (Office of International Religious Freedom 2020b).

верског наслеђа и забрањује дискриминацију на основу религије. Устав наводи да закон може ограничити слободу изражавања како би спречио насилне и непријатељске провокације на расној, националној, етничкој или верској основи.

Закон о верским слободама на Косову (Gazeta Zyirtare, Nr. 02/L-31), не захтева регистрацију религијских група, али такође не предвиђа ни правни механизам или посебне смернице да оне стекну правни статус. Без правног статуса, како се наводи у овом извештају, религијске групе не могу бити власници имовине, отворати банковне рачуне, запошљавати особље и приступати судовима као ентитет. Локалне заједнице често препознају поседе и зграде религијских група, међутим, закон их углавном не штити као власништво верске заједнице, већ као приватно власништво грађана. Међутим, Закон о специјалним заштићеним зонама (Gazeta Zyirtare, Nr. 03/L-039) признаје и штити интегритет власништва и управљање имовином Српске православне цркве на одређеним подручјима.

Закон о верским слободама не предвиђа постојање званичне религије, али наводи пет традиционалних верских заједница које добијају додатну заштиту и бенефиције, као што су: умањење пореза; слободу верских и нерелигиозних активности; право на оснивање хуманитарних организација; прихватање добровољних новчаних прилога; и заштитне мере за места од верског и културног значаја.

У делу извештаја који се односи на *владину праксу*, велика пажња се посвећује догађајима и конкретним примерима предузимања или непредузимања одговарајућих мера државних органа. Ту се указује на неколико различитих ситуација. Парламент није разматрао измене и допуне Закона о верским слободама којима се религијским групама дозвољава да стекну правни статус, послују и прибаве некретнину и приватну својину, отворе банковне рачуне и остваре пореске олакшице. Лидери Косовске исламске заједнице пријавили су дискриминацију при запошљавању у Косовским снагама безбедности, наводећи примере муслиманске жене и наставника, који су поднели захтеве да буду обучени у верску одећу. Већина општина је имала годишње уговоре са Косовском исламском заједницом о организовању сахране грађана. Неке религијске или етничке заједнице истакле су да

је овај аранжман понекад кршио њихова верска права, јер су се суочавале са застрашивањем или им је било онемогућено да спроводе церемонију сахране у складу са својим обичајима.

Српска православна црква је изјавила да, иако закон захтева консултације о активностима које се дешавају у специјалним заштићеним зонама, влада није поштовала закон у случају Ново Брдо, јер, како је Црква саопштила, она није обавештена о владиним рестаураторским радовима, владиној прослави фестивала „Дани Артане“ у тврђави и католичкој миси одржаној на српском верском локалитету.

Општински званичници Дечана наставили су да одбијају примену одлуке Уставног суда којом се потврђује пресуда Врховног суда (2012) у вези признавања власништва СПЦ-а и манастира Високи Дечани над приближно 24 хектара земље. Градоначелник Дечана Башким Рамосај и локална скупштина наставили су са тврдњама да је пресуда суда „неприхватљива“. Званичници владе нису предузели никакве мере да изврше судску пресуду. НАТО трупе Косовских снага наставиле су да обезбеђују манастир Дечани. Локална власт Дечана, уз подршку централних власти, наставила је са напорима да изгради главни транзитни пут у близини манастира Високи Дечани унутар заштићене зоне, упркос законској забрани (Office of International Religious Freedom. 2020b).

Руководство Косовске исламске заједнице је известило да је група грађана Митровице тражила обнову џамије у северној Митровици. Планови за велику џамију у Приштини и даље су у застоју јер је грађевинска дозвола 2018. године истекла, па се чека на обнављање дозволе. Локална власт у Приштини и јеврејска заједница нису се сложиле око места за синагогу. Јеврејска заједница је одбила парцелу на периферији града коју је понудила општина, док је влада одбила захтев заједнице за локацију у близини центра Приштине. Апелациони суд је 26. фебруара пресудио у корист власништва Католичке цркве земљишта у близини Катедрале Мајке Терезе, поништавајући потраживања општине Приштина.

Према Косовској исламској заједници, влада је наставила да пружа средства за исламско образовање у медреси у Приштини и њеним огранцима у Призрену и Гњилану. Званичници Косовске протестантске евангелистичке цркве

и државних универзитета сматрају да је ово финансирање дискриминаторно јер влада није обезбедила средства за верско образовање ниједној другој верској групи. Овде је очито изражена „тежња да се кроз укупно васпитање наметне (један) религијски поглед на свет“ (Анђелковић 2013, 280).

Према Косовској протестантској евангелистичкој цркви, царински службеници су укинули новчану казну која им је изречена (2017) због злоупотребе бесцаринског увоза за верске организације. У правном мишљењу ОЕБС-а наводи се контрадикција у закону који се односи на продају робе у добротворне сврхе.

У трећем одељку, који је насловљен *Статус друштвеног поштовања верске слободе*, у овом извештају, указује се углавном на инциденте које су изазвали грађани према религијским групама. Полицији је пријављен 61 верски мотивисани инцидент у првих девет месеци 2019. године, од којих је већина била усмерена на православна верска места и укључивала крађу или имовинску штету, попут скрнављења гробља. У јулу је уништено 20 надгробних споменика на православном гробљу у општини Липљан, а неколико надгробних споменика је срушено на гробљу у општини Урошевац у септембру. У септембру је разбијена плоча на делу гробља коју је општина Ђњилане одредила за евангелистичку протестантску заједницу. Према саопштењу Српске православне цркве, група косовских Албанаца је 6. јануара вербално злостављала њеног свештеника Бојана Јевтића, називајући га „четником“ и претећи му да ће га заклати испред његове цркве у општини Ново Брдо. Према Јевтићевим речима, након што је пријавио случај, полиција није реаговала. Група косовских Албанаца, укључујући породице несталих особа, је 6. јануара протестовала због најављене божићне посете српских православних ходочасника локалној цркви у Ђаковици. Ходочасници су обавештени о најављеним протестима и отказали су посету из безбедносних разлога. Протест је завршен након што су демонстранти на врата цркве поставили списак наводних српских ратних злочинаца, рекавши да су против „криминалаца прерушених у ходочаснике“ (Office of International Religious Freedom 2020b). Српска православна црква је указала да је извештавање медија допринело клими међунационалне и међурелигијске нетрпељивости. Она се

жалила и на јавне изјаве невладине организације „Историчари Дечана“ против јеромонаха манастира Високи Дечани оца Саве Јањића и епископа рашко-призренског Теодосија Шибалића.

Косовска исламска заједница је известила да се повећала учесталост антимуслиманских медијских извештаја и изјава на друштвеним мрежама, а секуларисти су користили медије и друштвене мреже да негативно прикажу активности муслимана. Један новински колумниста називао је проердоганске муслимане „троглодитима“, „смећем“ и „Талибанима“ (Office of International Religious Freedom 2020b). У марту су етнички Хрвати пријавили уништавање верских симбола у католичкој цркви у селу Јањево.

Четврти одељак Извештаја, који је насловљен *Политика и ангажовање владе САД*, углавном се односи на ангажовање амбасадора САД. Амбасадор и други званичници амбасаде: позвали су званичнике централних и локалних власти, укључујући и премијера, да поштују закон, посебно у случају пута у близини манастира Високи Дечани и спроведу одлуку Уставног суда из 2016. године, којом је наложено враћање земљишта манастиру; разговарали су са владиним представницима о имовинским питањима и других верских група и позвали их да поштују религијску слободу и плурализам, као и да повећају своју комуникацију са верским групама; често су се састајали са верским лидерима како би промовисали религијску слободу и толеранцију и побољшали међуверску комуникацију; и организовали догађај са младим лидерима у настајању које су номиновале различите верске заједнице и секуларистичке организације. Службеници амбасаде су: одржали састанак са имамима Косовске исламске заједнице и представницима Факултета за исламске студије у Приштини на коме су разговарали о промоцији толеранције и о предложеним изменама и допунама Закона о верским слободама; говорили су у џамијама пред молитве о важности верског плурализма; и постављали поруке на друштвеним мрежама у знак подршке религијским слободама.

У новембру се амерички амбасадор за међународне религијске слободе САД састао са представницима главних верских заједница, подстичући их на узајамно поштовање и подршку религијском плурализму, као и заговарајући стварање међуверског савета.

ЗАКЉУЧЦИ

Извештај о међународним религијским слободама за 2019. годину, као и за претходне године, израђује се у складу са америчком политичком традицијом уређења религијских слобода и у функцији савремених политичких циљева САД и њене праксе интервенционизма на међународном плану.

За анализу извештаја о религијским слободама за 2019. годину, који се односи на Србију, релевантна су два сепарата. Први, у коме се фактички разматра стање религијских слобода у централној Србији и у Војводини; и други који се односи на Косово и Метохију, односно Косово, као независну државу из визуре САД. Оба сепарата су методолошки постављена на исти начин. У почетку се говори о религијској структури становништва; затим о: односу власти према религијским слободама; друштвеном поштовању религијских слобода; и о политици и ангажовању амбасадора и особља амбасаде у решавању конкретних питања религијских слобода у одређеној земљи. У Извештају се углавном коректно указује на нормативни оквир уређености религијских слобода, док се у анализи појава и догађаја иде прилично у појединости без много коментара.

У сепарату извештаја који се односи на Републику Србију (централну Србију и Војводину), указује се на: проблеме религијских група, које нису уписане у регистар, а односе се на њихово пословање; поступање Министарства правде у решавању захтева за регистрацију сукобљених јеврејских група након оспораваних избора; активности владиних институција у вези постављања спомен обележја на Старом сајмишту у Београду; жалбе Јеховиних сведока у вези случајева вербалних претњи њиховим члановима и одговора полиције и тужилаштва, као и на случајеве ометања локалних власти у њиховом деловању; и примедбе мањих религијских група које су се жалиле на неповерење и неразумевање јавности зато што су их често означавали као секте. У активностима званичника америчке амбасаде, у Извештају се указује, како су они: позвали владу да убрза реституцију јеврејске имовине из доба холокауста и тражили од Министарства правде да делује на потврђивању оспорених избора у јеврејској заједници; пратили напредак

у нацрту закона о постављању спомен обележја на Старом сајмишту и залагали се да влада убрза рад на томе; састајали се са представницима религијских група и разговарали о питањима која се тичу религијске слободе и толеранције. Затим, истиче се како се помоћник секретара за образовање и културу америчке владе састао са српским патријархом; и да се амбасадор САД за међународне религијске слободе састао са верским лидерима како би подстакао међуверску комуникацију.

У сепарату извештаја који се односи на Косово (Косово и Метохију), указује се на: дискриминацију мањих верских група од стране локалних власти по питању имовине, издавања грађевинских дозвола и додељивања гробних парцела, као и пружању услуга на јавним гробљима; жалбе Српске православне цркве на кршење њених имовинских права над парцелама земље око манастира Високи Дечани, на неизвршавање одлуке Врховног суда и наставак изградње путева који прете да наруше посебно заштићену зону манастира; скрнављање споменика на гробљима, нарочито српских; претње косовских Албанаца свештеницима СПЦ; на протесте Албанаца испред српских цркава у време великих верских празника због доласка расељених Срба, називајући их погрдним именима и приморавајући их да одустану од посете и врате се из безбедносних разлога.

У активностима званичника америчке амбасаде, у Извештају се указује, како су они: наставили да подстичу механизме за заштиту верских локалитета и спровођење судских одлука које се односе на Српску православну цркву, као и решавање њених имовинских спорова; одржали састанак са верским лидерима, разговарали о њиховим проблемима и подстакли их да негују религијску толеранцију и побољшају међуверски дијалог. Амерички амбасадор за међународне верске слободе састао са представницима главних религијских заједница и младима из различитих верских и секуларистичких група и том приликом их позвао на већу религијску слободу и плурализам.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Анђелковић, М. Петар. 2013. Савремено образовање и религијска настава у Србији. *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, (43-2), 277-299.
- Закон о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама*, Службени гласник РС, бр. 46/2006.
- Закон о црквама и верским заједницама*, Службени гласник РС, бр. 36/2006.
- Устав Републике Србије*, Службени гласник РС, бр. 98/2006.
- Adamson, Barry. 2008. *Freedom of Religion, the First Amendment, and the Supreme Court: How the Court Flunked History*. Gretna: Pelican Publishing.
- Bazić Jovan, Sekulić Bojana. 2018. Political and Religious Power in Primary Education. *Knowledge*, (26-2), 515-520.
- Bartulica, Stephen Nikola. 2016. Liberalizam i religija, *Nova prisutnost*, 14, 1, 33-47.
- Castro, Martin R. 2016. *Peaceful Coexistence: Reconciling Nondiscrimination Principles with Civil Liberties. A Briefing Before*. Washington: The United States Commission on Civil Rights.
- Encyclopaedia Britannica. 2017. Williams, Roger. (American religious leader). Pristupljeno 3.03.2021. <https://www.britannica.com/biography/Roger-Williams-American-religious-leader>.
- Farr, Thomas. 2019. What in the World is Religious Freedom?. Pristupljeno 9.03.2021. <https://www.religiousfreedominstitute.org/blog/what-in-the-world-is-religious-freedom>
- Hall, Timothy L. 1998. Separating church and state : Roger Williams and religious liberty. Urbana: University of Illinois Press. Pristupljeno 5.03.2021. <https://archive.org/details/details/separatingchurch00hall>
- Kushtetuta e Republikës së Kosovës*, Gazeta Zyrtare, K-09042008
- Ligji për lirinë fetare në Kosovë*, Gazeta Zyrtare, Nr. 02/L-31.

Ligji për zonat veçanta të mbrojtura, Gazeta Zyrtare, Nr. 03/L-039.

Locke, John. 1978. Pismo o toleranciji. U: *Dve rasprave o vladi*. Knjiga II. Beograd: NIP Mladost, 133-175.

National Archives. 2021. *Declaration of Independence 1776*. Pristupljeno 2.03.2021. <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>.

Office of International Religious Freedom. 2020a. *Report on International Religious Freedom: Serbia*. Pristupljeno 25.03.2021. <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/serbia/>

Office of International Religious Freedom. 2020b. *Report on International Religious Freedom: Kosovo*. Pristupljeno 25.03.2021. <https://www.state.gov/reports/2019-report-on-international-religious-freedom/kosovo/>

Pejčić Ivana. 2020. Religijske slobode u političkoj sferi. *Novi magazin*, 27. maj. Pristupljeno 12.03.2021. <https://www.novimagazin.rs/vesti/222349-religijske-slobode-u-politickoj-sferi>

Veleposlanstvo Sjedinjenih Američkih Država. 2021. *Povelja o pravima 1791*. Pristupljeno 9.03.2021. <https://photos.state.gov/libraries/amgov/30145/publications-other-lang/CROATIAN.pdf>

Bojana Sekulic

**RELIGIOUS FREEDOM IN SERBIA ACCORDING TO
THE REPORT STATE DEPARTMENT FOR 2019**

Resume

The State Department's Report on International Religious Freedom for 2019 discusses the issue of religious freedom in Serbia, as well as other countries in the world. The situation in Serbia is presented in two separate sections. The first separate fact discusses the state of religious freedom in central Serbia and Vojvodina, and the second in Kosovo, as if they were two absolutely independent states. Both separators are methodologically identically structured. They indicate: the religious structure of the population; the attitude of the authorities towards religious freedom; society's attitude towards religious freedom; and the policy and engagement of the US government to protect religious freedom in these political communities. The main starting point in this paper is that the Report on International Religious Freedom for 2019 expresses an understanding of religious freedom from the perspective of the American political tradition in terms of regulating religious issues and its political experiences, contemporary political goals and international intervention practices. Consequently, in the United States today, it is considered that America should take on its historical role in understanding and protecting religious freedom in the world, and therefore, the analysis and evaluation of religious freedom in other countries in the world is being performed.

Keywords: Religious Freedom, State Department, Serbia, Kosovo.

* Овај рад је примљен 20. априла 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 12. јула 2021. године.